

Вадим КУЦЯК

ОСОБИСТІ ФІНАНСИ ЯК ПЕРВИННИЙ ЕЛЕМЕНТ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Досліджено теоретичні аспекти становлення та розвитку особистих фінансів в умовах ринку. Визначено роль особистих фінансів як первинної ланки фінансової системи та регулятора макроекономічних процесів у державі.

У вітчизняній фінансовій науці сформувалися два основних, але водночас протилежних напрямки дослідження особистих фінансів: одні науковці визнають їх складовою фінансової системи держави та виокремлюють дане поняття у фінансовій теорії, інші ж вважають, що такого самостійного явища, як особисті фінанси, не існує.

Однак із розвитком ринкових відносин і динамічним трансформуванням української економіки поступово відбувається певний відхід від класичних поглядів (які обґрунтували ріст продуктивності та прибутку через механізм жорсткої конкуренції в умовах ринку) до соціалізації економічних процесів, в основі яких знаходиться конкретна людина, її особисті потреби й інтереси.

Об'єктивно особисті фінанси є невід'ємною складовою будь-якої економічної системи, оскільки саме з появою товарно-грошових відносин відбулася персоналізація цих відносин та власності, на функціонування яких суттєвий вплив здійснюють не лише загальні економічні закони, а й людський фактор.

Дослідження особистих фінансів та їх ролі в економічному розвитку держави є порівняно новим напрямом наукових розвідок, який, на жаль, ще не набув комплексного обґрунтування та системного

аналізу у вітчизняній фінансовій науці. Окремі аспекти розвитку особистих фінансів стали предметом наукових досліджень у працях українських та зарубіжних авторів: В. А. Васильєва, В. В. Глухова, Т. О. Кізими, П. Р. Кругмана, С. І. Юрія, Т. В. Юр'єва та ін.

Вітчизняна фінансова думка приділяє все більше уваги таким важливим суб'єктам фінансових відносин, як домогосподарство й окремий індивід. Сьогодні досить активно досліджуються стан реальних і номінальних доходів населення, структура і динаміка дохідної та витратної частин бюджетів домогосподарств, склад заощаджень та джерела їх формування, рівень і якість життя населення тощо. Відтак, дослідження сутності особистих фінансів та їх ролі у фінансовій системі України є досить актуальним в сучасних умовах.

Метою статті є обґрунтування економічної сутності особистих фінансів в умовах ринку та визначення їх впливу на розвиток фінансових процесів у державі.

Розвиток уявлень про особисті фінанси тісно пов'язаний із дослідженням економічної поведінки людей. У низці наукових праць цей рівень економіки трактується як первинний та позначається терміном "наоекономіка" [1; 74].

У сучасній економічній літературі поняття особистих фінансів трактується досить неоднозначно та часто ототожнюється з поняттям домашнього господарства. Хоча трансформації, що відбуваються останніми роками в Україні та світі, характеризуються докорінною зміною ролі людини у суспільстві, суттєво розширюють “людський” аспект фінансової науки і практики, зумовлюють необхідність перегляду всіх теоретичних уявлень про людину як громадянина – платника податків, активного учасника фінансового ринку, отримувача суспільних благ та основної мети існування держави. Розуміння перебігу цих процесів зумовлює необхідність виокремлення у фінансовій системі України особистих фінансів, оскільки численні рішення у сфері фінансово-господарської діяльності найчастіше приймаються не сім’ями, а індивідами, і такі рішення пов’язані, насамперед, з особистими доходами. Індивідуальний характер має і сплата податків до бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів (тоді як в окремих зарубіжних країнах здійснюється загальне оподаткування доходів сім’ї). До того ж, вкладення тимчасово вільних коштів у фінансові та нефінансові активи також має індивідуальний характер [2; 77].

В економічній теорії в якості базових елементів економічної системи часто оперують поняттям “домогосподарства” або “підприємства”. Однак сьогодні все більш домінуючою стає теза про те, що ці елементи, в свою чергу, теж складаються з окремих частин. Тривалий час економічна думка сприймала домашні господарства та приватні підприємства як унітарних суб’єктів фінансових відносин (котрі приймають рішення як одиничні суб’єкти), ігноруючи при цьому таких реальних міні-суб’єктів, як працівники підприємства або члени домогосподарства, котрі також впливають на прийняття фінансових рішень базовими структурами.

Поряд із державними, поступово зростає роль приватних, децентралізованих фінансів суб’єктів господарювання та населення. Звісно, фінанси господарюючих суб’єктів є вихідною ланкою фінансової системи держави, оскільки саме тут створюється валовий внутрішній продукт, який пізніше розподіляється між ланками економічної системи. Однак особисті фінанси є первинною ланкою фінансової системи та основою економіки, тому що виробництво функціонує та продукує товари і послуги саме для задоволення попиту й особистих потреб кожного окремо взятого громадянина, враховуючи його фінансовий стан, рівень освіченості та вподобання [3; 164].

У процесі економічної діяльності у розпорядження домогосподарств надходять фінансові ресурси, матеріальні та інтелектуальні цінності, які знаходяться в особистій власності сім’ї або окремого індивіда, котрий входить до складу даного домашнього господарства. І хоча ці блага використовуються спільно, однак спочатку вони належать своїм безпосереднім власникам. Якщо основну частину в бюджеті сім’ї займають доходи одного з її членів, то він, як правило, і диктуватиме основні умови розподілу цього доходу.

Обґрунтовуючи роль особистих фінансів у складі фінансів домогосподарств, окремі автори [4] використовують метод “матрьошки”. Це означає, що якщо до складу домогосподарства входить декілька сімей, то у кожній сім’ї, незалежно від ступеня родинного зв’язку, буде свій бюджет. У свою чергу, кожен член сім’ї може володіти особистими фінансами і спрямовувати їх для задоволення власних потреб [4; 41].

Саме тому варто зауважити, що упродовж усього життя в особистості формується своє власне, індивідуальне ставлення до особистих фінансів та виробляються навички управління ними з корисністю для себе

та інших людей. Існування особистих фінансів обумовлене особистими потребами людини щодо забезпечення гідного існування, розвитку та самореалізації. Свобода вибору в ринковій економіці надає можливість отримати індивідуальну вигоду (у тому числі і фінансову), яка служить основним мотивом, що виконує роль регулятора та контролера успішного функціонування ринку.

Економічна поведінка суб'єктів в умовах ринкових відносин доводить, що їхні індивідуальні рішення мотивовані власними інтересами. Але і ринкові відносини з недосконалою конкуренцією також змушують учасників цих відносин підлаштовуватись до відповідних умов, рівноваги цін, балансу попиту і пропозиції на товари та послуги тощо. Координацію дій при цьому здійснюють особисті фінанси, які забезпечують прийняття вмотивованих економічних рішень економічними суб'єктами через сформовану систему цін і рівень конкуренції.

Відтак, можемо стверджувати, що процес формування та використання особистих фінансів має як прямий, так і зворотний зв'язок із макроекономічною політикою держави. Об'єктивна несправедливість та непропорційний розподіл і перерозподіл національного багатства зумовлюють залежність державної політики від структури цього розподілу та економічного циклу, в якому знаходиться економіка держави. У свою чергу, макроекономічне регулювання може активно впливати на розподільчі процеси в економіці та формування доходів населення через стимулювання споживання або інвестування, забезпечуючи таким чином тісний зв'язок між особистими, корпоративними та державними фінансами.

Суттєвий вплив на прийняття особистих фінансових рішень здійснює асиметричність отримуваної населенням економічної інформації, а також рівень його фінансової грамотності, що особливо яскраво проявляє

себе в умовах фінансової нестабільності. Адже громадяни, які володіють достатнім рівнем економічних знань, можуть правильно обрати місце роботи, оцінити, наскільки справедливо оплачуються результати їхньої праці. Знання базових економічних законів дозволить ефективніше планувати доходи та витрати сімейного бюджету, збільшити його дохідну частину, розробити оптимальні методи поведінки в умовах інфляції, безробіття тощо [5; 23].

Безумовно, задоволення особистих потреб людини визначає загальну тенденцію розвитку економіки. Фінансові рішення індивідів базуються на основі сімейних та особистих бюджетів – системи індивідуальних економічних відносин, де кожна людина планує свої дії залежно від рівня розвитку ринкових відносин у державі та місця цієї людини в економічній системі. Особисті фінанси в цьому випадку розглядаються як система вільних і рівноправних економічних відносин всередині домашнього господарства, які ґрунтуються на приватній власності, де процес прийняття рішень щодо розпорядження й управління особистими матеріальними й інтелектуальними цінностями приймається безпосередньо кожною окремою людиною.

У розвинутих ринкових економіках близько 70% ВВП формують доходи населення, тобто особисті фінанси є основою сучасної фінансової системи. Саме фінанси населення визначають місткість внутрішнього споживання, розвиток внутрішніх ринків, величину ресурсів бюджетної системи країни та рівень і якість життя громадян. Прийняття особистих фінансових рішень здійснює також суттєвий вплив на інвестиційні процеси в державі, оскільки громадяни, залежно від віку та доходу, по-різному витрачають власні фінансові ресурси, приймаючи рішення щодо інвестування чи споживання [6; 11].

Таким чином, дослідження особливостей формування особистих фінансів дозволяє виокремити їхню особливу роль у ринковій економіці. Будучи поняттям значно вужчим, ніж фінанси домогосподарств, особисті фінанси є первинним елементом фінансової системи, який не лише віддзеркалює економічні процеси, що відбуваються в країні, а й активно на них впливає. Вони опосередковують особисте споживання та інвестування в державний і корпоративний сектори економіки, створюючи тим самим умови для їх поступального розвитку. Відтак, результатом формування особистих фінансів є акумуляція ресурсів у фондах особистого споживання та заощадження.

Зрештою зазначимо, що в сучасних умовах трансформації економічних відносин важливо переосмислити роль особистих фінансів як самостійної ланки фінансової системи України. Адже джерелом економічного зростання в більшості країнах світу є валові національні заощадження, які складаються з державних, підприємницьких та особистих заощаджень громадян. І саме фінансові активи населення складають основний потенціал суспільного розвитку в умовах економічної нестабільності та циклічних коливань економіки. За своїм призначенням фінансова система країни в умовах ринку повинна орієнтуватись на потреби населення, сприяти розвитку нових економічних відносин, які дозволять кожному зацікавленому суб'єкту економіки реалізувати свої підприємницькі здібності для формування особистого капіталу.

Література

1. Клейнер Г. Н. *Наноекономіка // Питання економіки.* – 2005. – № 12. – С. 70–75
2. Кізима Т. О. *Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку.* – К.: Знання, 2010. – 431 с.
3. *Финансы в вопросах и ответах / Под ред. В. В. Иванова, В. В. Ковалева.* – М.: Проспект, 2009. – 284 с.
4. Глухов В. В. *Личные финансы в финансовой системе.* – Владивосток: ДГУ, 2008. – 208 с.
5. Румашеевская Н. А. *Человеческий потенциал России и проблемы “сбережения населения” // Российский экономический журнал.* – 2010. – № 9–10. – С. 23–28.
6. Екшембиев Р. С. *Персональные финансы в финансовой системе государства.* – М.: МГУ, 2008. – 302 с.